

Josep González-Agàpito
Salomó Marquès
Alejandro Mayordomo
Bernat Sureda

**TRADICIÓ I RENOVACIÓ
PEDAGÒGICA. 1898-1939**

Història de l'educació.
Catalunya, Illes Balears, País Valencià

Institut d'Estudis Catalans
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2002

ÍNDIX GENERAL

PRÒLEG	7
I. SOCIETAT CULTURA I PENSAMENT PEDAGÒGIC. 1898-1931	11
1. L'impuls a la renovació pedagògica: la modernització educativa	11
2. Projectes sociopolítics i educació	34
El noucentisme: reconstrucció nacional i educació	35
Blasquisme, un model laic d'educació	48
Educació i transformació social a les Illes	52
3. Crítica social i propostes pedagògiques des de l'anarquisme i socialisme	58
4. Tradicionalisme i postures d'obertura a les orientacions pedagògiques del catolicisme	73
II. ESCOLES, ENSENYAMENTS I PROFESSORAT. 1898-1931	97
1. La realitat escolar: entre l'afany reformista i la ineficàcia pràctica	97
2. El progressiu increment de l'alfabetització	106
3. La realitat de l'ensenyament primari	117
L'escola pública: dades i testimonis	117

El creixement de l'escola privada i de les iniciatives confessionals	131
4. La renovació de l'escola elemental	137
La demanda de graduació escolar i la millora dels espais escolars	137
La renovació de la pràctica educativa	151
Les iniciatives privades de reforma de l'ensenyament	161
La investigació pedagògica i psicològica. Fonament i exigència del moviment renovador . . .	168
5. La formació dels mestres	175
La formació dels futurs mestres: realitats i alternatives	175
La formació permanent dels mestres: de la renovació i la «autodidàctica professional»	192
6. L'ensenyament secundari i professional	215
El Batxillerat. Instituts i col·legis: reformes i expansió	215
Desenvolupament econòmic i formació professional	229
7. L'ensenyament universitari: la reivindicació de renovació i d'autonomia. El moviment estudiantil . .	242
8. Instruments i utilitatge per a l'ensenyament	257
El material escolar	257
Els llibres de text i instructius	262
9. Defensa i vindicació d'una escola en la llengua del país	273
III. EDUCACIÓ FORA DE L'ESCOLA. EDUCACIÓ NO FORMAL.	
EDUCACIÓ SOCIAL. 1898-1931	301
1. L'interès per la infància	301
Vida familiar	301
El joc i les joguines	306
Els Jardins d'Infància	308

2.	Les activitats educatives per a nens i joves: els orígens de l'educació en el temps lliure	312
	Introducció	312
	Les colònies escolars	317
	L'excursionisme	329
	L'escoltisme	338
	Batallons infantils	349
3.	L'educació per a la lectura i la difusió cultural	352
	Les biblioteques populars	352
	La literatura infantil	357
	Les revistes infantils	359
4.	La labor educativa de les associacions culturals, cíviques i polítiques	363
	Els joves en el món polític	364
	L'educació de la dona	367
	L'Extensió universitària i les Universitats Populars	377
	Els ateneus i associacions culturals	383
	Música, teatre, cinema i folklore	388
5.	L'obra formativa de l'Església catòlica i altres confessions	403
	Els Pomells de Joventut	407
	Les Congregacions Marianes	408
	Altres institucions: els Oratoris festius i els Casals d'Estiu	412
	L'Acció Catòlica	414
	El catolicisme social	415
	Les associacions parroquials	423
	Altres confessions religioses	425
6.	Protecció, assistència social i educació	426
IV.	SOCIETAT, CULTURA I PENSAMENT PEDAGÒGIC. 1931-1939	443
1.	República, autonomia i redreçament cultural	443
2.	Les repercussions pedagògiques dels nous plantejaments democràtics	457

3.	Respostes educatives de l'anarquisme i el socialisme des de Catalunya	465
4.	Guerra civil, educació i revolució	474
V.	ESCOLES, ENSENYAMENTS I PROFESSORAT. 1931-1939	489
1.	Democratització i desenvolupament del sistema escolar bàsic	489
	Alfabetització i difusió de l'ensenyament primari	489
	La renovació de la pràctica educativa	511
	El model educatiu del CENU: una experiència singular en temps de guerra	520
2.	Mestres per a la nova escola de la República	528
	La reforma de la formació inicial	528
	La formació permanent i la dinamització del magisteri	536
3.	Noves propostes de l'ensenyament secundari i tècnic	548
4.	Vers un nou model universitari	566
5.	Llibres i material escolar: eines per a renovar l'escola	581
6.	Esforços i dificultats de normalització lingüística	589
VI.	EDUCACIÓ FORA DE L'ESCOLA. EDUCACIÓ NO FORMAL.	
	EDUCACIÓ SOCIAL. 1931-1939	605
1.	Activitats educatives per a infants i joves	605
	L'impuls i les noves orientacions de les colònies escolars	605
	Els valors formatius de l'escoltisme i l'excursionisme	618
2.	L'associacionisme cultural i cívic	625
	Palestra i Joventut Escolar	626
	Grups polítics i culturals	629
	L'acció dels grups catòlics	632
3.	L'educació popular a la Segona República	636
	La difusió de la cultura a les persones adultes: modes i fins	636

L'obra de l'Església. El Sindicat Catòlic d'Acció Popular	648
Milícies de Cultura	650
Promoure l'emancipació de la dona	652
Els recursos culturals: la literatura juvenil i infantil	657
Els recursos culturals: les biblioteques	659
El cinema	661
El teatre	665
 4. Protecció, assistència social i educació	 668
 BIBLIOGRAFIA	 675
 ÍNDIX ONOMÀSTIC	 699

PRÒLEG

El treball que aquí presentem, com a estudi historicopedagògic, vol assolir un nivell entre el que és general i el que és local. Això permet endinsar-nos en les diferents dimensions qualitatives de la Història de l'Educació, o referir-nos, per exemple, a mecanismes; recollir, en definitiva, vivències més reals i concretes.

Hem tingut present la consideració de Geoffrey Barraclough sobre els estudis «regionals» o «d'àrees», així com la seva utilitat per a organitzar el coneixement històric en unitats manejables i amb capacitat d'interrelacionar-se, però, també, per a sobrepassar-les i plantejar alguns problemes generals.

Es tracta de contemplar la justificació d'una major particularitat i especificació, i la legitimitat de les qüestions o problemàtiques plantejades. Pretenem, d'aquesta manera, realitzar una anàlisi de dades suficient que reuneixi coneixements i presenti l'estat de la investigació, i efectuar, també, una adequada revisió o recomposició que iniciï i estimuli la tan reclamada síntesi historiogràfica de resultats, i que faciliti, al mateix temps, l'especificació i la necessària comparació. Unir enfocaments de localització amb contextualitzacions més àmplies i referències més globals, jugar amb una certa interacció entre diferents escales d'observació dels fenòmens educatius.

Cal advertir, tanmateix, que aquest objectiu no es refereix només a una unitat manipulable, a una simple elecció estratègica que mencioni superficialment l'amplitud i, per tant, els límits geogràfics del treball. Estem atenent a un espai cultural definit, Catalunya, les Illes i València, el qual volem significar. Aquest espai representa, en

gran mesura, un important fet cultural diferencial en si mateix, i que es conforma i compta amb realitats sociohistòriques que tenen clares senyes d'identitat compartides. Això justifica l'elecció i la tasca que ens hem decidit d'emprendre, més enllà de conflictes i estructures, per sobre de desvirtuacions històriques, i rebutjant, al mateix temps, tant les interessades susceptibilitats com els maximalismes ineficaços i inoperants. Des d'aquestes perspectives bàsiques presentem aquest primer lliurament d'un treball que, en diversos volums, repassarà la història de l'educació en les societats catalana, valenciana i balear, centrant-la en les etapes més importants, les més significatives contribucions, dades i notícies reveladores.

Concretament, us oferim l'estudi de l'etapa històrica compresa entre el Desastre de 1898 i la Guerra Civil. Aquest objectiu i el seu desenvolupament ens han encarat a una tasca amb triple complexitat. D'antuvi, és complexa la mateixa època, un període de difícil trànsit, de recerques plurals, ric en propostes i esdeveniments, un temps de decadència i esgotament, i a la vegada, de regeneració. Un temps difícil, esperançat i, finalment, tràgic. En segon lloc, el treball és complex per la necessitat de contemplar, a més, el marc general. Sobretot pel que fa a les complicades interaccions socials que el segle viu, i a la mateixa importància del referent d'enquadrament que suposen la vida política i els plantejaments ideològics espanyols. Parlem finalment de complexitat referint-nos a la que ve determinada per la manera d'enfocar el tractament escollit, del qual ara aclarirem algun punt.

S'ha de dir que hem volgut avançar dins una línia d'integració, d'articulació dels aspectes referits als àmbits territorials en què se centra l'estudi, la qual cosa ha exigint un treball realitzat realment en equip i no com a simple juxtaposició, que ha hagut de vèncer les petites dificultats consegüents amb l'exercici professional dels autors en quatre universitats diferents. També ens hem esforçat a saber aprofitar els avantatges d'obrir-nos a l'amplitud i la diversitat dels temes d'atenció, a evitar un abús de la casuística, però sense deixar d'aportar exemples i mostres. En la mesura del que ha estat possible, hem tractat d'elaborar un treball, no basat en grans capítols o nuclis asistemàtics que presentin molt profundament només els grans temes o els aspectes més investigats, sinó una combinació positiva que faciliti oferir el quadre general de rellevàncies i lligams. Tot afegint-hi, a més, abundant informació, notícies i altres

dades, destapant noms i fets que orientin recerques posteriors o suggereixin possibilitats i interrogants. Per altra banda, ens vàrem proposar, i no sempre és fàcil, introduir alguna dimensió o perspectiva innovadora o, almenys, no tan treballada. El cas dels capítols dedicats als recursos materials i, sobretot, el de l'educació realitzada fora de l'estricta àmbit escolar són, potser, els més significatius d'aquest esforç.

D'aquesta manera, i a través de l'organització que l'índex anuncia, tindrem l'ocasió de conèixer el debat i confrontació d'idees i interessos entorn del paper i caràcter de l'educació, sobretot en les seves connotacions socials i polítiques. Repassarem descripcions i testimonis de la dual realitat amb la qual es desenvolupa el sistema escolar (progressos i deficiències, avenços i resistències, tradició i modernitat...), els diferents nivells escolars, el professorat, les vies de renovació pedagògica, els llibres i materials, el singular tema de la nostra llengua i l'ensenyança, etc.; per últim, ens fixarem en les intervencions i efectes educatius produïts entorn de la sociabilitat, el temps lliure, pràctiques i activitats culturals, la funció de la cultura popular, etc.

Voldríem afegir que algunes d'aquelles característiques metodològiques que abans assenyalàvem pretenen igualment guardar l'adequada correspondència amb un altre propòsit que no podem deixar d'expressar. Si el plantejament del text vol mantenir una mirada general i múltiple sobre el panorama educatiu, també desitja ser útil tant als lectors més especialitzats, com a un públic més general, tot sostenint un determinat nivell científic. Amb la voluntat d'ajudar a analitzar i comprendre millor la situació actual de l'educació a través dels processos, fets i circumstàncies que l'han propiciat. Intentem, així, respondre a un cert compromís intel·lectual i a un compromís cívic. Ens donem per satisfets si aportem alguna cosa al primer d'aquests compromisos, per la utilitat que com a instrument pugui assolir aquest text, i si fem que, per a ser incentiu, pugui ser continuat, aprofundit i millorat en algunes parts. Pel que fa al segon, hem tingut sempre present aquella recomanació als historiadors de Josep Fontana, en referir-se a l'empenta d'aquests per millorar el coneixement de les relacions entre les persones i societats: allò propi del seu treball és proporcionar servei.